

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON: 220-400

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT

A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DIJ:
EGY ÉVRE 8 PENGŐ
FÉLÉVRE 4 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 70 FILLÉR

XXXVII. ÉVFOLYAM

6. SZÁM

1941. JÚNIUS

A MAGYAR KARDFOGÚTIGRIS.

Szilágyi Margit szénrajza Tasnádi Kubacska András és Kretzoi Miklós útmutatása alapján.

TARTALOM:

Tasnádi Kubacska András: A magyar kardfogú tigris.

Eugen Eisenmann: Fekete emberek, fehér hegyek.

Gaál István dr.: Százlábú vagy ezerlábú?

Szalay László dr.: Százlábú vagy ezerlábú?

Rövid közlemények.

Könyvekről.

Állatkerti hírek.

Szerkesztői üzenetek.

A MAGYAR KARDFOGÚTIGRIS.

Írta: Tasnádi Kubacska András.

Eljött a vénasszonyok nyara, amikor útnak indulhattam. A falucska, ahová megérkeztem, apró határhelység volt. Nyomorúságos, poros fészek. A főutca a kertek alatt a libaúsztatóba süllyedt, mintha a cigánysoron túl az Óperenciás kezdődnék. Nincs pap, nincs jegyző, nincs távbeszélő. A Sajó kiöntött a tavasszal és a réteken csapzottan, mocskosan fekszik az iszap alatt elrohadt széna. Itt kell tanyát ütnöm.

Az út a hegyek közé csak olyan, mint másutt. Durva göröngyök, kétoldalt kiszáradt esőárok,

A kardfogútigris lábnyoma miocén-időszaki homokkőlapon. Találták Ipolytarnócon.

középen mély keréknyomok, néhány dobogó deszkaszál a szivárgó vizek fölött. Fölfelé kapaszkodom a hegyoldal szúrós borókabokrai és pókhálós gazóriásai között. Mély patakvölgy szélén vezet az út. Nem is út az, csak birkaçapás, keményre taposott arasznyi földszalag a sárguló fűtengerben. Az állatok esténként egymásközé furakodva, tolongnak rajta hazafelé, féllépésnyire a szakadék peremétől. Csak vége lenne már! Meredeken gombolyodik le a völgybe, belébukik a patakba és eltűnik az éles sás között. A közelben legallyazott akácfatörzs. Olyan vastag, mint a karom, de jó hosszú. Felveszem és mérlegelem a távolságot, azután ugrok. A rúd súlyom alatt mélyen csúszik az iszapba, meghajlik, recseg, mégis átsegít, de hátizsákom majdnem visszaránt. Az idegen bot szolgálatkészen röpít a levegőbe, a magam holmija majdnem megcsúfol. Így szokott az lenni.

A túlsó parton terhetem lecsúsztatom a fűbe s leülök az egyik sziklára. Köröskörül csend van. Valahol lejebb, a homályos völgy fenekén vízésés csörög. Pihenek a megérkezett ember nyugalmaival. Köröskörül ellenségesen hallgatnak azok a sziklák, amelyek kedvéért idejöttem. Holnap megindul közöttünk a harc életre-halálra. Nekem becsületesemről

van szó, ők védeni fogják évmillió nyugalmukat a betolakodó ellen s a halott világ méltóságteljes szilárdságával igyekeznek ellenállni.

Ez a néma szembenállás így tart esztendőök óta. A miocénkori homokkőlapokba százával mélyednek az ősvilági madarak és emlősállatok kővévált nyomai. Megmenteni őket, bármi áron, ez volt évekig legfőbb gondom.

A tisztás akkora, mint egy iskolaterem. Karcsú ákácok, vékonytörzsű tölgyek, bokrok kerítik. Övig érő fű nő közöttük, ameddig a besurranó napfény életet permetez a fák alá. Egész esztendőben teremtett lélek sem fordul meg erre, csak gallyhordó szekerek zörögnek télen a sziklákra fagyott hólen. A terület fenekét egyetlen óriási homokkőlap. Rajta az ős-orrszarvú, a masztodon, a kapafogú-őselefánt, az ős-szarvas egymást keresztező csapái, amelyekről *A Természet* áprilisi számában már beszéltem. Évekig hiába kíséreltem meg a kiemelésükhöz szükséges pénzt előteremtteni. Egyszer azután az a hír vert fel, hogy van valaki, aki nem sokat teketóriázott, hanem elkezdte bontásukat a maga szakállára. Az egyik falubelinek eszébe jutott, hogy nincsen jobb kő kútgödör kövezésére az egész környéken a lábnyomos homokkőnél. Nosza, rákaptak az emberek és hamarosan hordani kezdték a féltett szikladarabokat s a legszebb ősmaradványok ma mélyen az ipolytarnóci kutakban várják a biztos pusztulást. Az elszomorító hír volt segítségemre. A Tudományos Akadémia meghallgatott. Megnyitotta erszényét és adott annyit, hogy a Nemzeti Múzeum, pótolva a maga filléreivel, elküldhetett a maradék nyomok megmentésére.

Most itt vagyok, de mielőtt a faluból elindultam, még egyszer meg kellett küzdenem az emberi értetlenséggel. Amit eddig elpredáltak, annak becsére egyszerre ráeszméltek. Megnőtt az atyfiak szarva. Nem engedik kiemelni a sziklalapokat, majd sorát

A világtengertől elrekesztődött Turáni-tó (a világosabban árnyalt területen) térképe a pannon-időszakban?

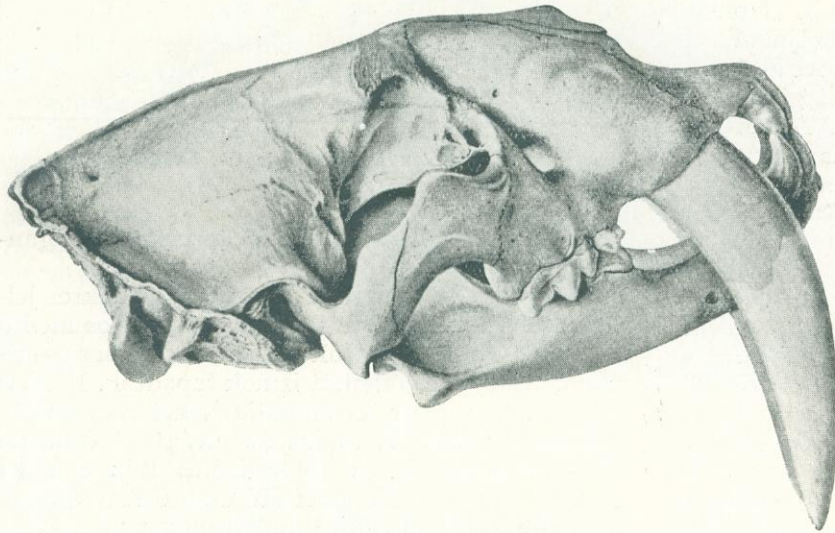
Szerkesztette Naszky Jenő és Vadász Elemér.

ejtik, hogy idegenforgalmi látványosság legyen belőlük. Maradjanak csak ott, a határban, jó helyen vannak, ezután nem hordják el a kútba, de nem engedik fel a városba sem, a múzeumba.

Már-már úgy látszott, megint a kövek győznek. Összehívtam a kupaktanácsot a szövetségzeti vendéglőbe. Értelmes, érettségizett ember volt a bíró; a közösség földjeinek külön bírója volt, jóra való, derék magyar ember. Elmondtam, hogy órajárára a falutól, az eldugott völgyben nem őrizhetik köveiket s ide, ebbe a végső falucskába nem kerül úgysem idegen ember az ilyen látványosságra.

— Értsétek meg, barátaim — mondtam — hogy hazánk soha vissza nem fordítható kárára cselekedtek, ha megakadályozzátok munkámat, ahelyett, hogy segítenétek. A Nemzeti Múzeum a nemzet közösségének tulajdona. Ami odakerült, az attól a perctől kezdve valamennyiünké. A tiétek is, az enyém is, minden magyar emberé.

Becsületükre legyen mondva, megértették, sikerült őket meggyőzni, s az ősvilági lábnyomok ma a múzeum büszkeségei.

Az amerikai kardfogútigris koponyája. J. Merriam és Ch. Stock könyvéből.

Az ipolytarnóci lábnyomok között van a Föld egyik legnagyobb macskaféléjének, a kardfogútigrisnek nyoma. Ezzel a ritka tudományos lelettel elsősorban a bécsi őselefbúvárok foglalkoztak. A kardfogútigrisek ősi nemzetségének hazánk földjén ez a legrégebbi maradványa, s az ipolytarnóci ősszállatnyomok egyik legérdekesebb, egyúttal egyik legértékesebb darabja.

Ipolytarnócról csontmaradványok nem ismertek. A kardfogútigris fogai és vázrészei is csak jóval fiatalabb rétegekből kerültek napvilágra. Ezeket a maradványokat Kormos Tivadár fedezte fel és írta le azokból a szárazföldi hordalék-anyagokból, amelyek a tudósok az úgynevezett pannonkori rétegek közé soroznak, azt tartván róluk, hogy a már említett Turáni-tó idején keletkeztek. *)

A kardfogútigris nemzetsége tovább élt, a jégkorszak elejéig és csak ekkor, az úgynevezett pleisztocénben, halt ki Európa földjén.

*) Lásd: A Természet 1941. márciusi számát.

Hogy világos képet alkothassunk az eddig mondottakról, röviden összeállítom a Földtörténeti Újkor táblázatát.

Földtörténeti Újkor	Időszak	Az ismertetett állat	Időtávolság években hozzávetőleg	Folyóiratunk száma	
	Jégkorszak	A mammut	A magyar kardfogútigris	egymillió	1941. május
		A Pliocén ú. n. pannon emelete			A Turáni-tóvilág kardfogútigrisé
	Miocén	A magyar kapafogú-őselefant	A magyar kardorrúhal	harmincöt-millió	1941. április
	Oligocén	A magyar kapafogú-őselefant			1941. február
	Eocén	A magyar tengertéhen	ötven-millió	1941. március	

Beszéltem már arról, hogy Magyarország közepét még a miocénben is tenger borította. Évmilliók kellettek ahhoz, hogy összefüggése a világtengerrel fokozatosan megszűnjék, egyre több kisebb öböl szakadjon le az anyatóról, és végül az egész terület tavaktól, mocsaraktól és folyóktól szabdaltságot szerezve szárazfölddé váljék. A vizekben a balatoni kecskekörmök néhány faján kívül ősi vándorkagylók (*Dreissena*) és elevevülő-csigák (*Viviparus*) éltek tömegesen. A szárazföldön őzek és gímek legeltek, hárompatájú zebralovak (*Hipparion*) vágattak, őssertések, ősrorszarvúak és őssormányosok tanyáztak. Ezekre vadászott az ősi kardfogútigris. Amit a zsákmányból nem tudott elfogyasztani, azon a hiénák és a farkasok osztottak.

Ez a változatos állattársaság idővel fokozatosan átalakult. Egyre újabb állatfajok kerültek a régiek helyébe. A hárompatájú zebralovat igazi lófélék váltották fel, a kapafogú-őselefant (*Deinotherium*) és a masztodon kipusztult, helyüket elfoglalták a ma élő elefántokkal közelebbi rokonságban lévő őselefantok. Mindez Afrika állatvilágát juttatja eszünkbe.

Eltűnt a Turáni-tóvilág kardfogútigrisé is és a jégkorszakot megelőző meleg éghajlat bokros fűpusztaságain a magyarföldi kardfogútigris, az *Epimachairodus hungaricus* szedte áldozatait. Hazánkban ez a hatalmas, erőteljes ragadozó volt nemzetségének utolsó képviselője.

Amidőn a Földön az emlősállatok uralma kezdődött, a Földtörténeti Újkor elején, az úgynevezett eocén időszakban, a legelső növényevők között hatalmas termetű fajokat találunk. Természetesen csak arányosan nagytermetű ragadozók bírkózhattak meg velük. Abban az időben élt Mongólia

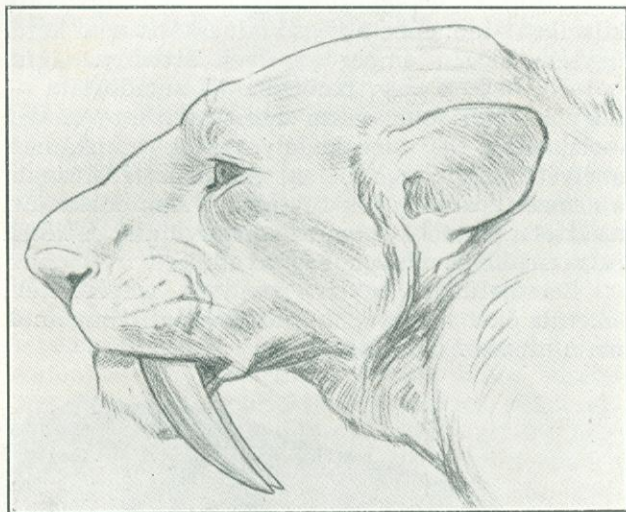
földjén az Ötvilágrész legnagyobb ragadozója, az *Andrewsarchus mongoliensis*. A New York-i Természettudományi Múzeumban őrzött koponyája 83 centiméternél hosszabb! Vállmagassága megütötte a két métert, testhossza meghaladta a négy métert. Valóságos ősvilági szörnyeteg. A legnagyobb élő ragadozó a kodjakmedve, de koponyája csak fele olyan hosszú.

Másik hatalmas ragadozója Ázsiának a *Pterodon*. A miocén időszak elején élt Beludzsisztán földjén. Körülbelül olyan nagy lehetett, mint az előbb említett mongoliai bestia. Ha valaki a miocénbe, Európa közepetájára csöppen, olyan hatalmas ősfarkasokat láthat, amekkora a grizlimesdve. A kardfogútigrisnek tehát méltó ragadozótársai voltak.

Nagytermetű macskafélék éltek a Földtörténeti Újkor valamennyi időszakában. Kardfogútigrisek Európában és Ázsiában; az amerikai kardfogútigris (*Smilodon*) Észak- és Délamerikában. Nevüket onnan kapták, mert felső állkapcsukból gyengén hátrafelé görbülő, hatalmas két szemfog mered ki. A magyar kardfogútigrisé valamivel kisebb, az amerikaié hosszabb, finomabb, késpengealakú. Az utóbbi csukott szájából a fog hegye jóval lejjebb ért az alsó állkapocs alsó szegélyénél. Mint hasításra alkalmas két görbe keleti tör, úgy fenyegették az ellenfelet. A kardfogútigris természetesen élt is rettenetes fegyverével. Ha támadott, belevágta áldozatába, s a görbe pengékkel egyetlen erőszakos rántással felhasította nyakizmait és ereit, vagy a földre rogyott kérődző állat lágyékát. Az amerikai kardfogútigrisnek még a száját sem kellett kinyitnia, összeszorított állkapocsokkal vetette magát ellenfelére, messzire kiugró fogai úgyszólván halálra sebeztek.

A kényes fegyver könnyen tört. Sokezer állat maradványát találták meg a híres kaliforniai aszfalttelepeken, s közülük bizony akárhánynak tört volt a szemfoga. Az állat persze tovább élt, a csont idővel lekopott. Találtak egy fiatal farkaskoponyát, amelynek tetőcsontjába tört belé a

kardfogútigris szemfoga. Az iszonyatos fog tehát olyan fegyver volt, amely túlnőtt a »kivánt« méreteken, túlságosan kifinomult, ellaposodott s ezért könnyen elpattant. A törzsfejlődés kezdetén remek támadó eszköz volt, de végül aránytalan növekedésével annyira jutott, hogy az állat úgy járt vele, mint a mammut túlságosan begömbült, súlyos, hosszú agyarával, vagy az

Az amerikai kardfogútigris feje. Ch. Knight rajza.

óriás-szarvas négy-öt méteres terpesztésű agancsával.

Az oroszlánnagyságú kardfogútigrisekre jellemző rövid farkuk, túlságosan erős, izmos mellső végtagjuk és koponyájuk tetején a hatalmas csonttaréj, amelyre a jól fejlett izmok tapadtak. Eredeti képünk a magyar kardfogútigriseket szemlélteti, hímét és nőtényt, amint az elvágató ősménes után vicsorognak. A többméteres rajz Szilágyi Margit műve s a Nemzeti Múzeum őslénytárának új kiállítására készülő domborműnek vázlatja.

FEKETE EMBEREK, FEHÉR HEGYEK.

Írta: Eugen Eisenmann.

(Harmadik folytatás.)

Az a kérdés, merre menjünk a Mavenzi legészakibb emelkedéséről a Purtscheller-csúcsra. Nehéz feladat, amikor az ember alig lát kötélszálra! Csak tapogatódzva haladunk. Jobbra tartva, távolodunk el a csúcstól és hol sziklák élén, hol köztük csatornákon mászunk át, míg nem egy kis törmeléken párkány pihenésre csábít.

A ködpárás levegőn át homályosan látunk előttünk egy síma, függőleges falat. — Lehetetlenség! — gondoljuk mind a ketten és addig meresztjük rá szemünket, amíg könnybe nem borul; a köd sem akar oszlani, sőt egyre sűrűsödik.

Így válik pihenőhelyünk éjjeli tanyává, mert a továbbjutáshoz feltétlenül szükségünk van arra, hogy messzire tisztán lássunk. Célszerűbb is itt

maradnunk, mert veszély esetén pajtásaink segélykiáltásai idehallatszanának.

— Először is falatozzunk — mondja Kibic — azután aludjunk, holnapra majd csak kialakul a helyzet.

Nem vagyunk fáradtak, közérzetünk jó, felszerelésünk pedig kitűnő. Sátorponyvánkon felül velünk van pehellyel bélelt hálósáskunk, puhán, melegen fekszünk benne a kemény köveken. Aki igazán fáradt, nemcsak az ágyban alszik jól; ez bebizonyult a mi esetünkben is 2220 méternyi magasságban, szabad ég alatt.

Nincsen nagyon hideg, gyapjúsapkával és kalappal védett fejünk a hálósákon kívül marad. Ilymódon könnyebben lélekezünk és jobban alszunk.

Amikor 8 óra tájt, tehát jó későn, felrezenek, *Kibic* változatos hanghordozással még javában horkol. Csupán a harmadik oldalbabökésre ébrednek, félszemmel pislog a kavargó köd áradásába és még jobban belebújik hálósákjába.

Az idő valóban elsomorító. Nem fúj a szél, nem hull a hó, csak köd... köd bőségesen! Nedves takaró módjára tapad a falra, a sátorponyva lucskos, hajunkra apró vízcseppek rakódnak, a levegő olyan sűrű, amilyen a gőzzel telített mosókonyhában.

Továbbhaladásunk irányából még egy tapodtat sem lehet látni, tehát várunk. Türelmesen üldögélünk; a köd kissé gyérül, de ami láthatóvá válik, abban bizony nem telik örömünk. A velünk szemben már tegnap megpillantott sziklafal, amelyen át a Purtscheller-csúcsra kell jutni, olyan símának látszik, akár valami betonfal és csurog rajta a nedvesség.

— Képtelenség — morgunk egyszerre.

Eltelik egy óra; 9-re jár az idő. Várunk még egy negyedórát, azután még egy negyedét, majd megelégedjük a dolgot. A nap csak nem akar mutatkozni.

— Azt a mennydörgős mennykőt — káromkodunk — ködben is lehet mászni!

Kibic máris ereszkedik lefelé; kötéllel biztosítom és követem. Mennél közelebb jutunk a félelmetes »betonfal«-hoz, annál inkább tagozódik, a részletek sokasodnak, előtűnik egy sziklaborda, fölötte — mintha odaragasztották volna — meredek hómező. Már csak az a kérdés, hol fogunk hozzá.

Barátom egy kötélhosszal lejjebb áll és többet lát nálam. — Mit látsz? Tovább jutunk-e?

— Gyere utánam! — hallatszik fel hozzám.

Csakhamar odalent egymás mellett állunk, nézdegélünk, vizsgálódunk és tanakodunk, aztán *Kibic* nekirugaskodik. Szorosán a sziklához lapulva, macskaügyességgel tornászik fölfelé. A kötél hol gyorsabban, hol lassabban csúszik át markomon, majd megáll. Ez a kötél fűz össze kettőnket életre-halálra szóló bajtársi viszonyba.

A hómezőn felváltom barátomat és előre megyek. Bár nyomasztó, mégis nagyszerű kockázatos vállalkozás a bizonytalanságnak ily módon nekivágni. Végül egy fehérő nyeregbe érünk és jobbra fordulva folytatjuk a mászást. Tévedtünk! Hamarosan visszafordulunk, ugrálva áthaladunk a havon és nemsokára az alig valamivel magasabb Purtscheller-csúcsra állunk. A Mavenzi koronájának második ágát is szerencsésen elértük.

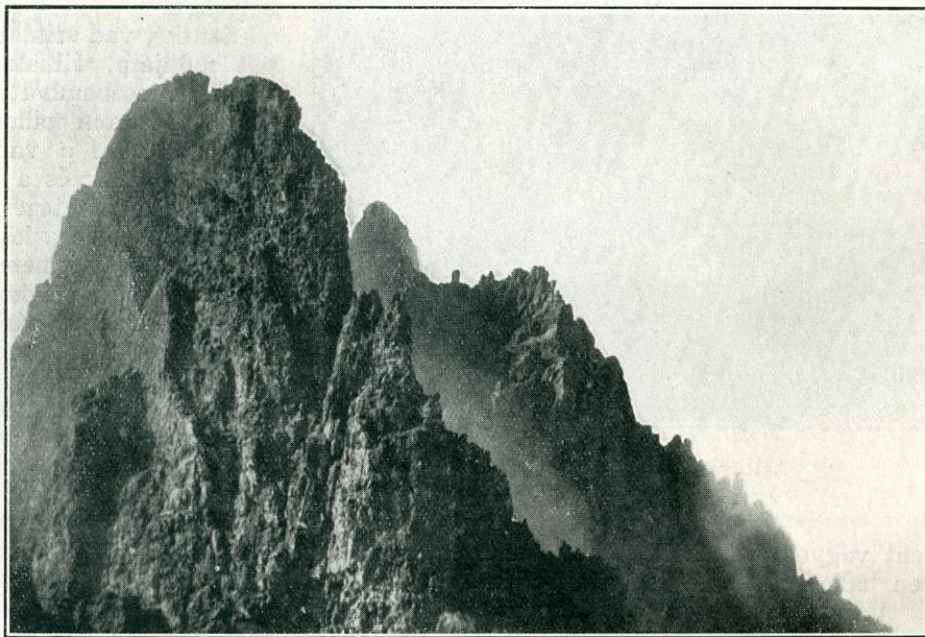
A következő csúcs a térképen »névtelen«, hasonlóképpen az utána következő is. Ezenfelül

mind a kettőnek magassági adata hiányzik. Ez az ismeretlen terület nagy erővel vonz bennünket. Elsőnek megkeresni a feljutás útirányát és végigmenni rajta, elsőnek megmászni az érintetlen sziklát és a magas csúcson állni... megdobogtatja az ember szívét!

Nem sokáig időzünk a Purtscheller-csúcsra, máris mögöttünk marad ősvilági magányában. Követjük a gerincet egy ködfoszlányoktól félig takart és szörnyűségesen eltorzított, meredek toronyig. Ez az első »Névtelen«.

— Rajta, *Kibic*!

Bajtársam egyenesen nekivág, s a dolog meg-

Látókép a negyedik legmagasabb — névtelen — Mavenzicsúcsról a Hans Meyer-orum irányában. Előtérben a — névtelen — harmadik legmagasabb csúcs.

lepő könnyen sikerül. A csúcson szűkösön két ember számára van hely. Nagyon óvatosan és vigyázva mozgunk. Zuzmara borítja a kétoldalt a rejtett mélységbe szakadó sziklafalakat. Sehol semmi nyoma előtűnik már ott járt hegymászóknak; ősi, hagyományos hegymászószokás szerint laza szikladarabokból kőoszlopot építünk. Magasságmérőnk 5235 métert jelez; módfelett örülünk sikerünknek, hegyigőzelmünknek.

Fényképezni, sajnos, nem lehet. Ez a kapaszkodás kék ég alatt, napsütötte sziklákon olyan gyönyörűség lehet, amilyen szépségben és élményben a hegymászóknak egyáltalán része lehet.

A még láthatatlan következő ötezerméteres csúcs, a második »Névtelen«, aligha van messze tőlünk. Nem tudjuk, embernek megközelíthető-e vagy csak madár érheti el, de ha csak valami mód van rá, a hegy nem fog sokáig névtelenül és a magasságát jelző szám nélkül szerepelni a térképen.

Kibic a gerincen óvatosan lefelé tapogatózik, mialatt a csúcson ülök és biztosítom. A markomon átsikló kötél gyakran akadozik. Olyan, mintha közös idegünk volna; barátom minden mozdulatát vagy tovahaladását megérezem. Gondolatban

A Kibonyereg felől látott Mavenzi.

lent vagyok, küszködő pajtásomnál és figyelmesen hallgatódzom a mélység fölött.

Vajjon miért nem halad tovább? Talán nem lehet? Szeretnék odalent lenni és cselekedni, ahelyett, hogy itt fent kínlódom, várva, biztosítva és reménykedve.

Hosszú, kínos percek multán néhány hirtelen rándítást érzek a kötélben. Ez azt jelenti, hogy »megvettem lábamat, jöhetsz utánam!«

Vállamra lendítem a hátizsákot. Lábam előtt a kötélcsozó kibomlik és a hajlékony kötélen kígyó módjára csúszik a sziklák élén lefelé. Szabadon csüng alá a levegőbe a mellemen lévő hurokból, a ködben úszik és elsüllyed benne, akár a horgászszineg a zavaros vízben.

Kezdődik bírkózásom a nehézségi erővel; magam akartam és egyúttal kissé félttem tőle. Az idegeknek és az izmoknak engedelmeskedniük kell az akaratnak; az önuralomnak ez az érzése adja a boldogító bátorságot meredek, járatlan helyek megmászásához.

Két esetben nem sikerül kötélen nélkül mászni tovább jutnunk. Kettősen veszem a kötelet, közepetáján átvetem egy sziklatömbön, elsőnek *Kibic* csúszik le könnyedén a mélységbe, majd én következem sorra. Odalent már csak pillanatok múve, hogy a kötelet egyik végén fogva, magunkhoz húzzuk, hacsak szerencsétlenül meg nem akad valamin.

Egy kis sziklatornyot jobbról megkerülünk és a második ismeretlen csúcs előtt állunk.

A kezdet megint igen nehéz. *Kibic* kemény küzdelem árán méterről-méterre győzi le a sziklát.

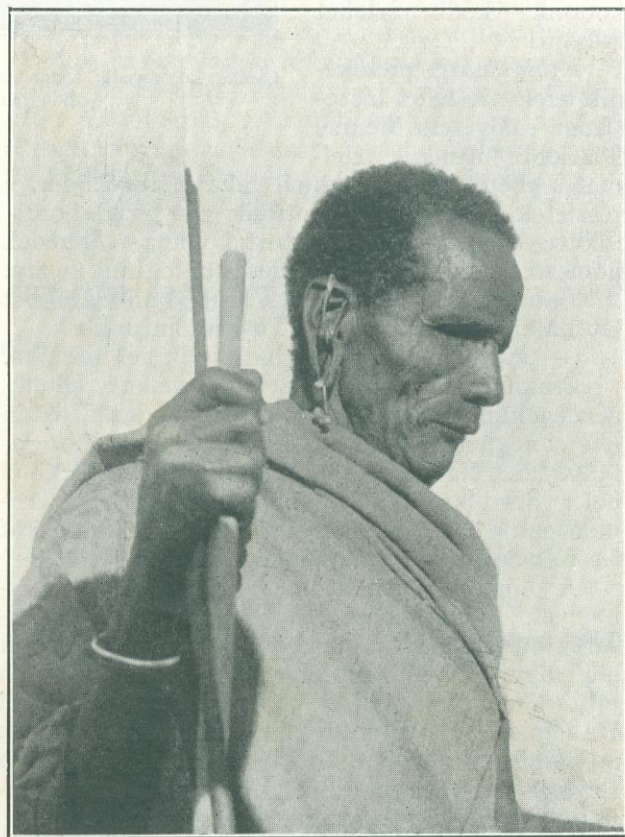
Az első kötélhossz után a szikla már nem fukarkodik a kézzel-lábbal való megkapaszkodás alkalmával és hamarosan elérjük a csúcsot. Ez, már megmászott szomszédaival ellentétesen, igen tágas. Noha köröskörül mindent szakértelemmel átkutatunk és minden követ megforgatunk, sehol sem akadunk bennünket megelőzőt hegymászók nyomaira. Megállapítjuk az 5215-méteres magasságot. Az óra 16-ot mutat.

Egyszerre valóra válik a szinte hihetetlen dolog: a nap áttör a ködön és, mintha tejüveg takarná, homályosan fénylik. Bár nem tudja a nedves ködfoszlányokat végképen elűzni, néhány percig mégis végigláthatunk az eddig megjárt helyeken.

Szürke, vad sziklatornyok árnyaszerűen, díszletek módjára, állnak egymás mögött. Hirtelen kikapom zsebemből a fényképezőgépet, sietve csak két-három pillanatfelvételt készíthetek... és máris vége a varázslatnak, a köd szívósan nehezedik ránk és a hegyekre.

Egy kőgörgeteges csatornában vergődünk jobbra lefelé, de a köd hamarosan annyira sűrűsödik, hogy az ismeretlen helyen egy lépést sem szabad tovább megkockáztatnunk.

Egy kemény káromkodás az embert néha átsegíti az élet bosszúságain és kellemetlenségein. Mi azonban balszerencsénknek védtelenül kiszolgáltatva, ülünk magasan fent, a Mavenzi gerincén és nem tehetünk egyebet, csak várunk. Hátizsákjainkon üldögélünk és csaknem közönyösen bámészkodva, nézzük a szürke gomolygást. Úgy rémlik, körülöttünk minden élet kihalt, minden elrejtőzött és egymásba kavardott; éppen csak

Öreg massai a Kilimandzsáró lábánál.

azt tudjuk, merre van fel és merre van le, ezzel azután bölcsességünknek vége szakad.

18 órakor még ugyanazon a helyen üldögélünk és már beletörődöttünk abba, hogy egész éjjel itt kell maradnunk. Korán alkonyodik és felütjük második tanyánkat 5160 méternyi magasságban. Egyáltalán nincsen kedvünk a hely, de, sajnos, nem akad külön.

Hangulatunk légsúlymérője is süllyed. Elemóziánk egyre fogy, takarékosan és beosztással kell táplálkoznunk, ezenfelül nagyon vágyunk napsütésre és kék égre, egy darabka üdezőld mezőre.

Éjjel nem tudunk aludni. Meggémberedett, fájó tagokkal nyugtalanul forgolódunk egyik oldalunkról a másikra. Az ötezer méternél magasabb helyen való táborozással rendszerint járó állapotot — például azt, hogy lábunk jéghideg —

fenéig kiélvezzük. Hajnaltájban végre valami keveset alszom, bár mindúntalan felriadok.

Virrad! Barátom is ébren van már és bámészkodik a ködbe. Ma bizony nincsen reggeli, mert ki tudhatja, miben lesz még részünk. Szorosabbra húzzuk a nadrágszíjat és helyünkön maradunk, mert amíg csak néhány méternyire látunk, továbbmászásról szó sem lehet. Csak fejünket dugjuk ki a hálósákból, és nekem koporsóra kell gondolnom.

Társaink odalent, a kunyhóban bizonyára aggodnak értünk. Nem tudom *Kibic* gondolatolvasó-e vagy talán hangosan gondolkodtam, de váratlanul felel: — Semmi értelme, hogy még várjunk. Barátaink nem tudják, hol vagyunk és sohasem találnak fel ide; előbb találunk le mi a völgybe.

(Folytatjuk.)

SZÁZLÁBÚ VAGY EZERLÁBÚ?

Írta: Gaál István dr.

Magyar nyelvünk, egyik legnagyobb nemzeti kincsünk pallérozását, csiszolását, gazdagítását minden lehető alkalommal munkálnunk kell. Az idevágó mindennemű megmozdulás és kísérlet fokozott figyelmünkre érdemes. Hiszen elég csak arra gondolnunk, hány oldalról fenyegeti nyelvünk épségét kisebb-nagyobb veszedelem. Nagyobb veszedelem leküzdésének szükségéről ezúttal nincsen szó. De kisebb mindúntalan fel-felbukkan. Mostani felszólalásomnak is ez az oka.

Előljáróba örömmel hangsúlyozom, az ismeretterjesztő irodalomban megbecsült nevet kivívott *A Természet* minden füzete bizonyosága annak, hogy a magyar nyelv csiszolását, az itt-ott felburjánzó gyom irtogatását, s a fattyúhajtások nyesegetését kötelességének ismeri és sohasem mulasztja el. Ezen a téren azonban, sajnos, olyan sok a tennivaló, hogy egy-egy elnézés nagyritkán óvhatatlanul megesik.

Folyóiratunk áprilisi füzetében olvastam egy rövid közleményt a kéksavat termelő ezerlábúakról. Nos, tudtommal magyar szakíró eddig még sohasem nevezte a százlábúakat ezerlábúaknak. Ez az első eset. Helyénvalónak tartom tehát, hogy ezt a kísérletezést csírájában fojtsuk el, mert a százlábút sohasem szabad ezerlábúnak neveznünk.

Hogy a tiltakozást jómagam terjesztem elő, részben »Ami rosszul tudunk« címen 1935-ben megjelent könyvem egyik helyére hivatkozva teszem.

Idézett munkám 280-adik oldalán a megtévesztő állatneveket tárgyaló fejezetben megemlítettem, hogy némely téves elnevezés a nyelvhez kötött. »Világos példa erre — szól tovább okfejtésem — a kétségtelen koholmányok beváló német »Tausendfüßler« elnevezés, míg a magyar százlábú név kifogástalanul megfelelő és helyes«.

De még részletesebben szoltam ugyanerről »Állatok és növények megtévesztő elnevezése« címen a »Debreceni Szemle« 1933-as évfolyamában megjelent cikkemben. Előrebocsátva, hogy magyar vonatkozásban a százlábút szóvá sem kellene tennem, »...de viszont érdekes szembeállításra nyújt alkalmat«, a százlábúakról így írtam:

»Ezeket az állatokat a klasszikus ókorban (alapos nagyotmondással) *Myriapoda* (tízezerlábúak) névvel illették. A germán népek jobban is meg merték nézni ezt a kis szörnyeteket (?), s már (jóval kisebb túlzással) csak (!) ezerlábúnak (Tausendfüßler) nevezték el. Nyilvánvaló, hogy ezek az elnevezések egészen tévesek, illetőleg megtévesztők. Viszont ezekkel szemben a magyar százlábú név teljesen elfogadható, mert valóban tény, hogy ezeknek az ízeltlábúaknak több csoportjában a lábpárok száma 50—100 körül jár. Ime, tehát arra is van példa, hogy régi hagyományokkal, illetőleg a ránk mindenkori nagy befolyást gyakorló német szakirodalommal szemben is érvényesülhetett egyik-másik állat esetében a helyesebb megfigyelés és ennek alapján megfelelőbb megítélés.«

Úgy vélem, álláspontom igazolására nincsen szükségem további bizonyítékokra, sem okfejtésekre. Kiegészítésül még csak azt említem, hogy a román nyelvekben — vagyis az olaszban, a spanyolban és a franciában — ugyancsak ezerlábúnak nevezik — helytelenül — a százlábút.

Míndezek után nyomtatékosan utalhatok a magyar elnevezés eredetiségére, másfelől megfelelő, vagyis az igazsággal megegyező mivoltára. Tehát senkinek semmi komoly oka nem lehet a régi idők óta meggyökeresedett, helytálló »százlábú« név kiküszöbölésére, kivált ebben az esetben, amikor a helyébe ajánlott »ezerlábú« elnevezés nemcsak megtévesztő, hanem még szolgál fordítása is a németnek.*)

Nem szabad ugyanis megfélekezni arról, hogy nyelvünk tisztaságát nemcsak a helytelen szóképzések, továbbá az idegenszerű mondatkötés és szórend, hanem a szolgál módon lefordított megjelölések is veszélyeztetik.

Maradjon meg tehát a téves és megtévesztő »ezerlábú« a nyugatnak. Nekünk jó lesz a »százlábú« név is. Annál inkább, mert voltaképpen ezt kellene a művelt nyugatnak is tőlünk átvennie, ha kellő gondossággal és lelkiismeretességgel járna el.

*) Elméletileg ugyan azt is mondhatnók, hogy a francia »mille pieds« nyomán ajánlja Szalay László t. barátom az »ezerlábú« elnevezést, ez azonban a tényen nem változtat.

SZÁZLÁBÚ VAGY EZERLÁBÚ?

Írta: Szalay László dr.

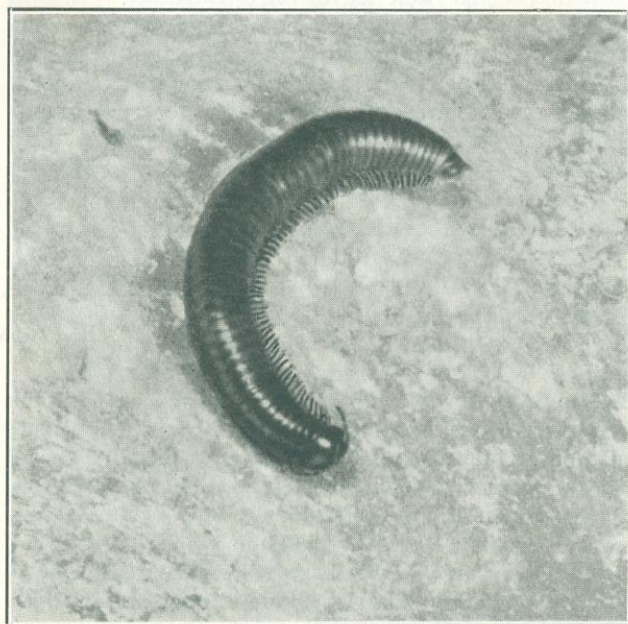
Folyóiratunk áprilisi füzetében egy kis közleményben kéksavat termelő ezerlábúakról írtam. *Gaál István* t. barátom igen rossz néven vette tőlem, hogy az »ezerlábúak« elnevezést használtam, mert tudtával magyar szakíró eddig még sohasem nevezte a százlábúakat ezerlábúaknak és szerinte az ilyen kísérletezést csírájában el kell fojtani. Az »ezerlábú« elnevezés ugyanis nemcsak megtévesztő, hanem még szolgálai fordítása is a német »Tausendfüßler« szónak, az ilyen szolgálai módon lefordított megjelölések pedig nyelvünk tisztaságát veszélyeztetik. Nincsen ilyesmire sem ok, sem szükség akkor, amikor a régi idők óta meggyökeresedett, eredeti, az igazsággal megegyező »százlábú« nevet használhatjuk.

Hogy a fejemre olvasott súlyos vádak rajtam ne száradjanak, egyetmást el kell mondanom azokról az állatokról, amelyeket *Gaál* »százlábúak« néven iparkodik összefoglalni. Ezeknek egyik igen jellemző tulajdonsága, hogy a soktörzsszelvényű fajoknak tekintélyes számú lábuk van. Ez a soklábúság, bár eléggé szembeötlő jelenség, a régiek figyelmét mégsem kötötte le nagyon. Az igaz, *Aristoteles* írásaiban már szerepel a »iulos« és a »skolopendra« név, de csak annyit mond róluk, hogy szárnyatlan rovarok. Azt azonban nem lehet pontosan megállapítani, melyik fajokat értette e nevek alatt. A régieknek különben még nem voltak helyes fogalmaik ezekről az állatokról; ez *Plinius* írásaiból is kiderül. Ő ugyanis, miként azt *Keller O.* »Die antike Tierwelt« című munkájában olvassuk, a következőket írja:

Az ezerlábú (*milipeda*), mások szerint százlábú vagy soklábú, olyan állat, amely a földigilisztákhoz tartozik, szőrös; sok lábával karajosan mászik és érintésre összekunkorodik: a görögök ezt az állatot *oniscos*-nak, mások *iulos*-nak nevezik. *Aristoteles* ezeket az állatokat, helyesen, szárnyatlan rovaroknak tartotta, *Plinius* azonban tévedett, amikor a férgek közé sorolta őket. Írásából az is valószínű, hogy a régi görögök, de a rómaiak is, a »iulos« néven valószínűleg a *Julidá*-kat értették, ellenben az »oniscos« néven az összegömbölyödő ezerlábúakat (*Glome-*

ridae) nyilván összekeverték a szárazföldön élő ászkarákokkal (*Oniscoidea*).

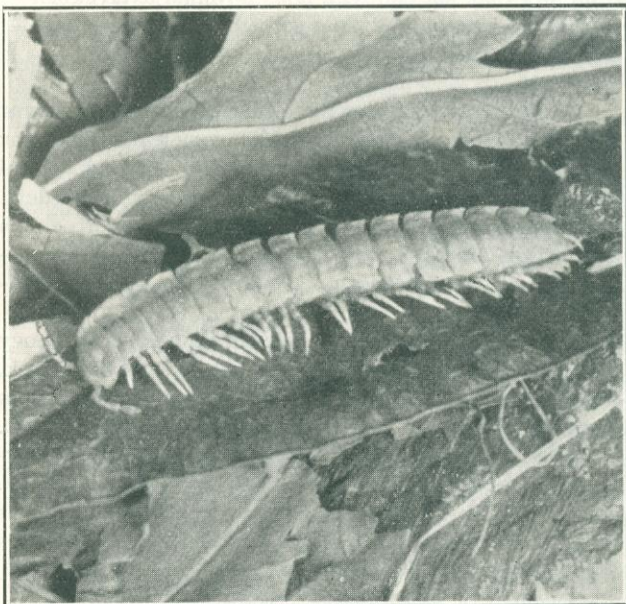
Mindezeket azért tartottam szükségesnek elmondani, mert *Gaál* »Amit rosszul tudunk« című könyvének általa említett helyén (287. old.) azt állítja: »Ezeket az állatokat a görögök alapos nagyotmondással »Myriapoda« (tizezerlábúak) névvel illették.« Ezzel szemben a tudo-

Homoki-ezerlábú (*Schizophyllum sabulesum*).
Kovács István felvétele.

mányos kutatások megállapították, hogy a »Myriopoda« kifejezés *Latreille*-től (1796) származik, ő használta először *Insecta myriapoda* vonatkozásban és ezen a néven általában a szóbanforgó állatokat értette, de még hozzájuk számította az ászkarákokat (*Isopoda*) is. Tehát ropantul kell vigyáznunk minden állításunkra, különösen olyan könyvben, amelynek az a dicsérendő célja, hogy a természettudományi koholmányokat és balítéleteket gyökerestől kiírta, mert a legjelentéktelenebbnek látszó elírással is újabb koholmánynak a csíráját hinthetjük el.

Ezek az állatok *Latreille* óta jóideig hol *Myriapoda*, hol *Myriopoda* néven szerepeltek az állatrendszerezők műveiben. Ám a *Myriopoda*-król az újabb vizsgálatok kiderítették, hogy csoportjuk a soklábúság alapján a mai tudományos rendszertan értelmében nem mondható egységesnek és természetesnek, mert két lényegesen másféleképpen szervezett rendszertani egységet foglal magában. Régebben a *Myriopoda*-kat általában két nagy csoportra szokták osztani, az egyik volt a *Diplopoda*-, a másik a *Chilopoda*-csoport. Noha már azelőtt is hangzottak el megjegyzések, mégis *Pocock R. I.* (1887) állatbúvár volt az első, aki igen nyomatékosan és határozottan hangsúlyozta, hogy a *Myriopoda* néven összefoglalt állatok nem alkotnak természetes csoportot, mert a *Chilopoda*-k jóval közelebbi rokonságban vannak a rovarokkal (*Insecta*), mint a *Diplopoda*-kkal. Ez a megismerés szervezetük pontosabb tanulmányozásával egyre nyilvánvalóbbá vált, úgyhogy a régi értelemben vett *Myriopoda*

Illír lapos-ezerlábú (*Polydesmus complanatus* var. *illyricus*).
Kovács István felvétele.

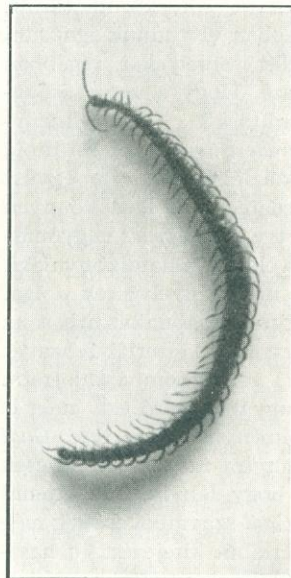
csoport a korszerű rendszerből kiküszöbölődött, mert elveszítette rendszertani jelentőségét.

Mindezek ellenére a könnyebb áttekinthetőség és érthetőség kedvéért, no meg kényelmi szempontból és nem utolsósorban kegyeletből még ma is gyakran használják a régi, közismert *Myriopoda* elnevezést; ezt manapság magyarul általában a »soklábúak« szóval szoktuk kifejezni. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a *Myriopoda* elnevezés csak gyűjtőnév. Gyűjtőneve annak a négy osztálynak (*Pauropoda*, *Symphyla*, *Diplopoda*, *Chilopoda*), amelyre a mai rendszertan a régi értelemben vett *Myriopoda*-csoportot osztotta. Ezek az osztályok, mint rendszertani egységek, egyenértékűek a rovarok (*Insecta*) nagy osztályával. Meg kell még jegyeznünk, hogy a soklábúak három első osztályát (*Pauropoda*, *Symphyla*, *Diplopoda*) »*Progoneata*« néven szokták összefoglalni, mert ivarmirigyeik a törzs elején nyílnak, viszont a negyedik osztályba (*Chilopoda*) tartozó állatok ivarnyílása a rovarokéval megegyezően a törzs utolsó szelvényeinek valamelyikén, a hasoldalon, a végbélnyílás előtt van; e sajátságuk miatt ez utóbbiakat (*Chilopoda* és *Insecta*) »*Opisthgoneata*« közös csoportnéven szokták emlegetni.

A *Myriopoda*-csoportnevet tehát a korszerű rendszertan, miként már említettük, elejtette. A *Pauropoda*- (kevéslábúak) és a *Symphyla*- (törpelábúak) osztály jelenleg nem érdekel bennünket. A *Diplopoda*- (kettőslábúak) osztály mellett azonban kissé meg kell állnunk. Talán furcsán hangzik a magyar »kettőslábú« elnevezés, de magyarázata abban van, hogy az ide tartozó állatok törzsszelvényei az első négy kivételével kettősek, vagyis két egyszerű szelvény összeolvadásából keletkeztek és így külsőleg egységes ikerszelvényűek lettek. Ennek megfelelően rajtuk nem egy, hanem két pár járólábát találunk. Az első négy törzsszelvény sohasem nőtt össze ikerszelvényűvé, ezeken szelvényenként csak egy pár láb van, kivéve az első törzsszelvényt, amely lábatlan. Ezek

a viszonyok magyarázzák meg azt is, hogy ezt az osztályt magyarul »ikerszelvényesek«, továbbá »kettősszelvényűek« néven is szokták emlegetni.

A *Diplopoda* osztályt azután általában két alosztályra osztják, az egyik a *Pselaphognatha* (ecsetlábúak), a másik a *Chilognatha*. Nos, ez az az állatcsoport, amelyet magyarul ezerlábúaknak nevezünk, mert egyrészt a régebben használt »ajkasállkapcsúak« elnevezés igen nehézkes és azt hiszem az érdeklődő, de mégis avatlatlan olvasóközönséget valószínűleg megrémíti, másrészt manapság már szerte a világon az összes művelt nyelveken a magyar »ezerlábú«-nak megfelelő kifejezést használják ez állatok megjelölésére, miként a *Tausendfüßler*, *milliped*, *millepieds*, *millepiedi* és más hasonló szavak is igazolják. Ha már ennyire jutottunk, a nagyobb teljesség kedvéért megemlítem, hogy az összegömbölyödő-ezerlábúak (*Oniscomorpha*), a szövő-ezerlábúak (*Nemato-phora*), a karimás-ezerlábúak (*Polydesmoidea*), a

Egy földi-százlábú (*Geophilomorpha*, *Scolioplanes* sp.). Kovács István felvétele.

hengeres-ezerlábúak (*Juliformia*), a szívó-ezerlábúak (*Colobognatha*) a nagyobb és ismertebb csoportjai az ezerlábúak alosztályának.

Nem okvetetlenkedés, nem koholmányoknak beváló, sem megtévesztő tehát az »ezerlábú« elnevezés használata, hanem szükségszerű következménye állattani ismereteink haladásának. Nemcsak, hogy nem megtévesztő, sőt ellenkezőleg, pontosan megjelöl egy állatcsoportot, sokkal pontosabban, mint a »százlábú« név *Gaál*-féle értelmezésben, mert *Gaál* ezzel a névvel a régi értelemben vett *Myriopoda*-(*multi-pedes* seu *myriapedes*, *Vieljüssler*, soklábúak) csoportot iparkodik megjelölni, olyan csoportot, amely mai felfogásunk szerint voltaképpen nem létezik, tehát ha megtévesztésről van szó, akkor éppen a »százlábú« elnevezés a megtévesztő *Gaál*-féle értelmezésben.

Mindez nem jelenti azt, hogy a magyar nyelvből a »százlábú« elnevezés kiküszöbölődött. Használatos ma is, de nem mint a »*Myriopoda*« gyűjtőnév magyar neve, hanem csak a *Chilopoda*-osztály megjelölésére. Használata annyival inkább kívánatos, mert ennek az osztálynak régi »láb-asajkúak« neve igazán nem valami remekmű és csak az avatlatlan olvasóközönség elrettentésére alkalmas, másrészt a *Hundertfüßler*, *centipede*, *centipède*, *centipedo*, *centipeia* és más hasonló kifejezések azt igazolják, hogy a szükségnek megfelelően ma már más nyelvek is élesen megkülönböztetik az ezerlábúak és százlábúak csoportját.

A százlábúak különben szárazföldön élő olyan ízeltlábú állatok, amelyeknek legalább tizenkilenc, de bizonyos csoportokban ennél akárhányszor jóval több, általában meglehetősen hasonlószerű törzsszelvényük van. A törzsszelvények sohasem nőttek össze kettősszelvényűvé, ikerszelvényűvé, hanem önállóak maradtak,

Barna-százlábú (*Lithobius forficatus*). Kovács István felvétele.

ennek megfelelően minden lábatviselő törzsszelvényen mindig csak egy lábpár van. A földi-százlábúak (*Geophilomorpha*), a rinyák (*Scolopendromorpha*), a kövi-százlábúak (*Lithobiomorpha*) és az ostorlábúak (*Scutigero-*
morpha) a nagyobb csoportjai a százlábúak osztályának.

Még egyszer hangsúlyozom, nem megtévesztő tehát az »ezerlábú« elnevezés használata, sőt, körülhatárolt, pontos alkalmazásával könnyebben el tudunk igazodni azok között az állatok között, amelyeket régebben *Myriopoda* néven foglaltak össze. Hogy a német »*Tausendfüßler*« szónak szolgál fordítása? Ugyan, mennyivel szolgálja, mint a »*Hundertfüßler*«-ből fordított »százlábú« szó? Ha ugyan a »százlábú« és vele együtt az »ezerlábú« szónak ez az eredete, mert igen könnyen meglehet, hogy a *centipedes*, illetve a *millipedes* vagy másnyelvű hasonló szóból fordította először valamikor valaki. Ennek kiböngészése azonban már a nyelvészek dolga.

Végül még csak annyit, hogy a százlábúakat még soha sehol ezerlábúaknak nem neveztem. Az »ezerlábú« szavat a »százlábú« szó helyett soha sehol nem ajánlottam. Az elmondottak tudatában magyar szakíró ezt nem is teheti. Abban a rövid közleményben, amelyre *Gaál* hivatkozik, és amely miatt annyira megrovott, sincsen semmi ilyenféle, csak annyi, hogy félreismerhetetlenül neveztem nevén a gyermeket. *Gaál* szavaiból esetleg még az is kiérződik, mintha az »ezerlábú« kifejezést én használtam volna a magyar szakirodalomban először; sajnos, erről a dicsőségről le kell mondanom, mert — csak egyetlen példára hivatkozom — az új magyar *Brehm*-ben a »százlábú« kifejezés mellett az »ezerlábú« is olvasható, az előbbi a *Chilopoda*-osztály, az utóbbi pedig a *Chilognatha*-alosztály megjelölésére.

Mindezek tudatában azt is megállapíthatjuk, hogy a művelt nyugat is éppen akkor jár el kellő gondossággal és lelkiismeretességgel, amikor velünk együtt a százlábút az ezerlábútól megkülönbözteti; ennek az ellenkezőjét kívánni tőlük, vajmi fura dolog lenne.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Az urán mint hajtóerő. A ritka nehéz fémek egyik legérdekesebb és legértékesebb fajtája, az urán, a természettani kísérleti műhelyekben újra nagy szerephez jutott. Rádióaktív sugárzása már jóideje ismeretes. Legújában *Hahn Ottó* német vegyész a tudományos köröket arról értesítette, hogy az urán-bomlás jelenségének eddig figyelemre nem méltatott fontos mozzanatai vannak. Az urán-atom bombázása alkalmával felszabaduló erő ugyanis olyan óriási, aminőt a más atomok szétrombolása alkalmával szerzett tapasztalatok nem is sejtettek. Hozzávetőleges számítás szerint tíz kiló urán anyaga elegendő lesz ahhoz, hogy a legnagyobb tengerjáró-gőzösnek a Föld ötszöri körülhajójához szükséges hajtóerőt adja. S ehhez a mostani gépek átalakítására sincsen szükség.

Hahn Ottó-nak, a berlini »Vilmos császár Vegytani Intézet« igazgatójának eddig elért kísérleti eredményeiről az amerikai vegyésztanárok is tudomást szereztek; sőt Washingtonban az ellenőrző kísérleteket is elvégezték. Minden szakember meggyőződhetett a német tudós felfedezésének nagy fontosságáról. Természetes ugyan, hogy *Hahn* kísérleteitől a gyakorlati megvalósításig még hosszú lehet az út, fontos azonban, hogy az atom-erő feltárása és gyakorlati felhasználása nem sorolható többé az elérhetetlen célok közé.

Egyes tudósok már néhány év óta foglalkoznak a világűrbe kijutó vagy legalább a Holdba átszállító repülőgép megszerkesztésének gondolatával. Most, úgy látszik, az urán kétszázmillió »elektron-volt«-ra rúgó hatalmas atom-erejének felhasználásával a Holdba utazás csakugyan megvalósulhat.

Verne Gyula tehát nemcsak nagy író, nagy mesélő, hanem jövőbelátó gondolkodó is volt. *Gaál István*

KÖNYVEKRŐL

Lukács Károly: *A Balaton*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, 1941. Magyar Szemle Társaság, Kincsestár, 114. sz. 1/16 réttű, 1—80 oldal. Ára kötve 1·20 P, füzve 80 fillér.

A Balaton-Bizottság kiadványainak megjelenése óta több olyan összefoglalás látott napvilágot, amelynek célja a Balaton és környéke egyetemes ismertetése volt. Az első ilyen műnek hivatott szerzője, a Balaton-Bizottság lelke, *Lóczy Lajos* volt (1921). *Lóczy* a nagyközönség előtt úgyszólván az apa szeretetével, a széleslátókörű tudós átfogó ismeretei alapján, *Cholmoky Jenő* (1938) pedig művészi tollal és ragyogó világosan, áttekinthetően írta meg a Balatonról szóló mai ismereteinket, főképen földrajzi vonatkozásban. Munkájából mindenütt kiviláglik a kiváló szerzőnek saját tanulmányain és élményein alapuló közvetlensége. Más összefoglalások inkább részletkérdésekkel foglalkoznak, vagy főképen közügyi termékek. Mindezek után jelent meg *Lukács Károly* »A Balaton« című kis könyvének második kiadása. A Balatonnak ez a korlátozott terjedeleme szorított tanulmány-szerű ismertetése pompásan megfelel annak a célnak, hogy a Balatonra vonatkozó mai, sokoldalú tudásunkat terjessze. Az okszerűen egymás után sorakozó fejezetekből megismerjük tavunk multját és jelenét, a környezetében bekövetkezett történelmi változásokat és azt is, hogy mi a Balaton jelentősége ma az egész magyarság szempontjából. A szerző képet fest a tó élettudományi életéről, fürdőiről, közegészségügyi értékeiről, népessége településéről, a balatoni lakosság népsajátosságairól és több más dologról. A tó helyzetét a művészetben, művészi és tudományos irodalmát is szakszerűen, tömören ismerteti.

Nem tudom, ennek a kis műnek mi a legnagyobb értéke, vajjon tömörsége-e, amely egyáltalában nem gátolja a nyelv gördülékenységét, de azt sem, hogy az olvasó a magyar tengerről minden vonatkozásban világos képet kapjon.

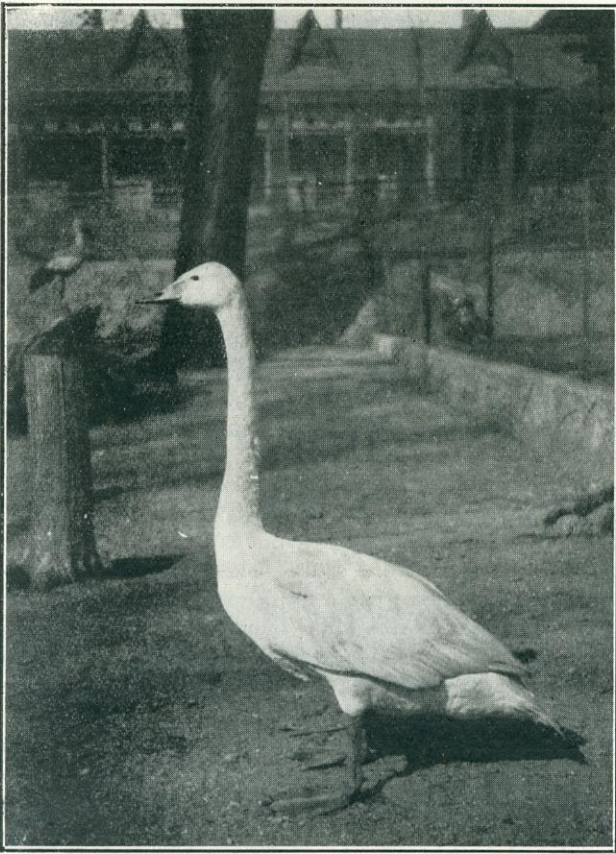
Csak köszöntenem lehet a szerzőt és a kiadót is a második kiadás alkalmával és kívánjuk, hogy ez is éppen olyan hamar fogyjon el, mint az első! Ezt minden szempontból megérdemli.

Entz Géza

ÁLLATKERTI HÍREK

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJÉNEK KÖZLEMÉNYEI

Énekes-hattyúk. Az állatkerti kistó partjának madárvilága a legutóbbi állatszállítmánnal érkezett énekes-hattyú-párral gazdagodott. A kistavon már tizenöt év óta csak egy öreg énekes-hattyút lehetett látni. Huszonnyolc éve került az állatkertbe. Olyan öreg, hogy keveset

Az öreg énekeshattyú egyenes nyaka. *Haller László dr. felvétele.*

mozog, naphosszatt az etetőtál mellett üldögél és a vízbe is csak igen ritkán megy. A két fiatal hattyú társasága valószínűleg az öreget is felélénkíti majd, de az is lehet, hogy megrögzött agglegény módjára tudomást sem vesz róluk.

Az énekeshattyú nagytestű, lomhamozgású, hófehér-tollazatú madár. Csőrtöve citromsárga, hegye fekete. Nyakát rendszerint egyenesen tartja, nem görbíti olyan S-alakúan, mint rokona, a bütyköshattyú.

Hazája Európa északi része és Szibéria. Ősszel délre költözik a Földközi- és a Fekete-tenger vidékeire. Csodálatos, hogy ez a lomha, nehéztestű madár milyen nagyot repül vándorlása közben. Vonulás alkalmával hazánk állóvizeit is útba ejti, egy darabig pihen, sőt az Aldunánál néha át is telet. Legtöbbje azonban folytatja útját Afrika északi vidékei felé. Oroszország tavainak gyakori vendége.

Az énekeshattyú nevét a trombita zengéséhez hasonló érces hangjától kapta. Nagyon mulatságos látvány, amikor éneklés közben nyakát nyújtogatja.

A legendás hattyúdal ugyan csak a költők képzeletében él, de mint minden hagyománynak, ennek is van valami alapja. Régebbi megfigyelők említenek ugyanis eseteket, amelyekben mostoha természeti körülmények között csapatostul pusztultak el, de utolsó napjaikban is hallatták panaszos éneküket. A messzire elhallható érces hangnak legtermészetesebb szerepe a párzási időben van.

Reméljük, hogy szép kis tavunkon az új pár is hamarosan otthonos lesz és talán már jövőre pelyhes fiókáikban is gyönyörködhetünk.

Haller dr.

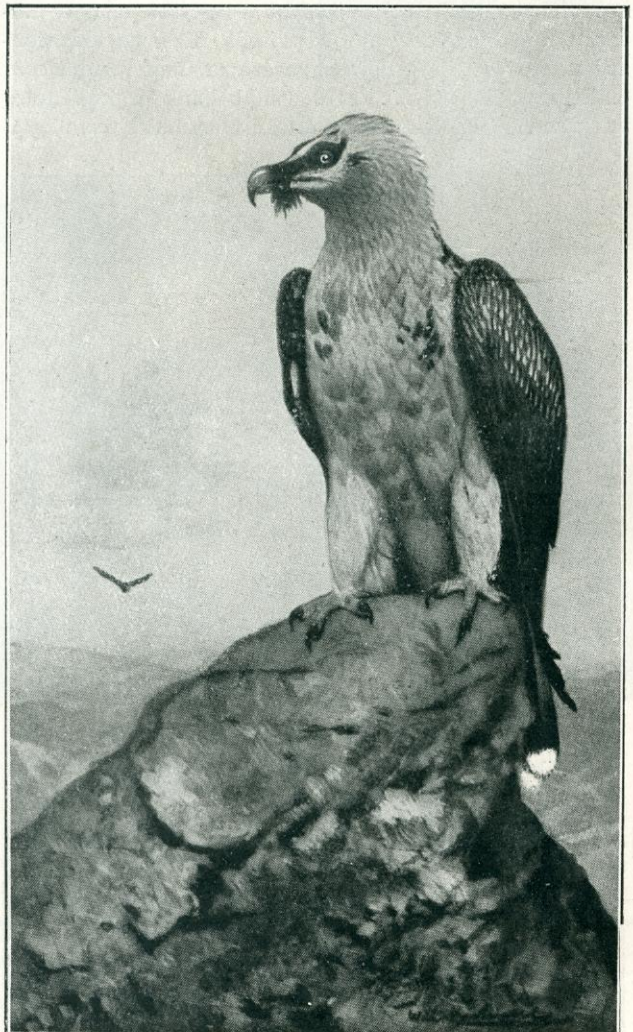
A saskeselyű. Az állatkertbe májusban érkezett nagy állatszállítmánnyal egy saskeselyűt, másnéven szakállas-saskeselyűt (*Gypaëtus barbatus L.*) is kaptunk. Ez az

Európában és Ázsiában honos hatalmas ragadozó madár régebben Erdélyben is fészkel, sőt a legutóbbi időben ismét néhány példányt láttak ott. A magas hegyvidéket kedveli. A múltban Svájc területén állandóan fészkel, de onnan már majdnem kipusztult. Állatkertünkben saskeselyű tizenhárom év óta nem volt. Az utolsó példányt 1926-ban a bázeli állatkerttől vásároltuk.

A saskeselyű a legnagyobb ragadozómadarak egyike. Háta barnásfekete, egyes tollainak szára fehéresszürke. Nyaka, melle és hasa rozsdasárga. Szemét csőre tövétől kiinduló fekete kantár keretezi. Csőre tövét merev serteszalak övezik, ezért nevezik szakállas-saskeselyűnek. Fiatal korában nyaka és feje majdnem tiszta fekete.

A saskeselyű kisebb emlősállatokkal, madarakkal táplálkozik. Kedvenc csemegéje a teknős, de a dögöt sem veti meg. A megfigyelők adatai szerint zsákmányát hajszolva, elfárasztja vagy pedig a sziklák között a mélységbe taszítja. A házi kecske- és juhállományban is kárt tesz. Sőt szavahihető tanuk elbeszélése szerint Svájcban — amikor még sok saskeselyű volt — gyermeket is megtámadott. Emberektől sűrűbben lakott területekről azonban ez a pompás madár, sajnos, mindjobban kiszorult, ezért efféle bajt már nem okozhat.

Spanyolországban és a Balkán-félszigeten még van belőlük, Oroszország európai és ázsiai részében pedig még elég gyakori. A hozzánk érkezett fiatal példány is Ázsiából való. A szállítóládában igen nagyot utazott.

A szakállas-saskeselyű. *Brehm nyomán.*

Szibériából előbb Hamburgba szállították és rövid pihenő után onnan jutott el hozzánk. A hosszadalmas utazás alatt szárny- és farktollai megsérültek, de csonka tollai idővel újból kinőnek.

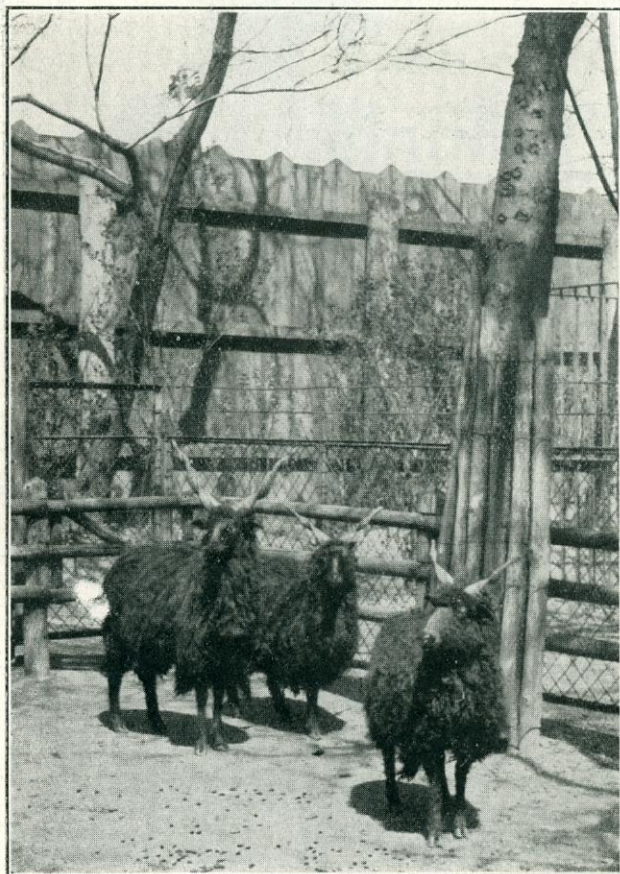
Saskeselyűnket a sasok nagy röpdéjében helyeztük el. Sajnos, sem a mi sasröpdénk, sem más állatkertek röpdéi nem elég tágasak ahhoz, hogy a saskeselyű minden más ragadozó madár repülőkézségét felülmúló »vitorlázó«-repülését mutogathassa. Fogságban aránylag sokáig él és nagyobb társaival jól megfér. Nyers hússal és apróra vagdalt csonttal tápláljuk.

Szombath

A fekete rackajuh. A debreceni Gazdasági Egyesület a múlt évben három fiatal fekete rackajuhot ajándékozott az állatkertnek. Jelenleg ezek a juhok képviselik a tisztavérű ősi magyar juhajtánknak utolsó példányaikat, mert az a juhajt, amelyből az egész világon legfeljebb csak 150 darab van, kiveszettnek tekinthető. Hogy miért kellett ennek az ősi, magyar nemzeti kincsnek így elveszni, az nehezen érthető meg. Hiszen viszonyítva a többi juhajtához, legalább annyi jó tulajdonsága van, mint az idegenből hozott birkának. Külső megjelenésük pedig olyan megkapóan szép, hogy minden állatkedvelőt önkéntelenül is megállásra kényszerít. Többször megfigyeltük, hogy látogatóink elsétálva a juhok férőhelye előtt, csak a rackáknál álltak meg, míg a többi juhajtát alig méltatták figyelemre. Legtöbbjé előtt teljesen ismeretlen és csak a névtábla elolvasása után veszik tudomásul nagy csodálkozva, hogy ezek az állatok a legősibb magyar juhajtát, a fekete rackajuhot képviselik. Ez a tájékozatlanság nem szorul bővebb magyarázatra, mert amint már említettük, csak igen kevés van belőlük és küllemileg annyira eltérnek a közönség által ismert birka testalkatá-

tól, hogy csodálkozásukat jogosnak kell mondanunk. Sehol a világon nem találunk hozzá hasonló testalkatú juhot, mert míg a legtöbb juhajt a hosszú háziasítás következtében teljesen elvesztette vad természetét és küllemileg is módosult, addig a magyar racka megmaradt annak a szilaj, büszke, sok önállósággal bíró állatnak, ami eredetileg volt. Szüksége is van ezekre a külső és belső tulajdonságokra, mert csak így tudott a mai napig is megmaradni. Őseink mindig a legmostohább viszonyok között tartották és nagyon élelmesnek kellett lennie, hogy megküzdjön a természet ezer nehézségeivel. A racka, a hazai egyéb juhajtáknál nagyobb testalkatú. Testét durva, kevert gyapjú borítja, csak a lábvégeken és a fejen van apró, rövid szőr. Legfeltűnőbb az állaton a szarvak állása, amelyet úgy a hímnél, mint a nősténynél megtalálunk. A »V« alakú és fúró módjára megpödrött szarv a vége felé elhegyesedik. Ilyen szarvállása a világon egyedül csak a magyar rackának van. A szeme élénk, tüzes tekintetű, a mozgása gyors és ügyes. A kifejlődött és szabadban tartott juh szürkékékete. A fiatal bányók fényes feketék és a gyapjú apró csigákat alkot. Nagyon hasonlít az újszülött bányó bundája a karakül-bányó prémjéhez, amely tudvalevőleg a perzsabunda anyagát szolgáltatja. Bundájának göndörsége azonban csak az első tíz napban marad meg, később mindig veszít a göndörségéből és ezzel egyidejűleg a prém is tompább fényű lesz. Ezen tulajdonságánál fogva keresztezték a karaküljuhval. Az eredmény meglepően jó volt, mert már a második generáció egészen jó bőrt szolgáltatott, míg a negyedik keresztezett nemzedék bundája már olyan jó prémet adott, hogy alig lehetett megkülönböztetni a valódi perzsától. Hazánkban már csak a Hortobágyon és az Alföld egyes vidékein találunk elszórtan egy-egy kis fekete rackanyáját. A Hortobágyon élő ember számára nélkülözhetetlen a racka, mert ennek bőréből készül a suba. A hortobágyi juhász külön névvel nevezi a rackát, mert szerinte csak a racka a juh, míg az egyéb juhajtákat a »birka« elnevezés illeti meg. Sajnos, ha sürgősen nem történik valami komoly intézkedés a fekete rackajuh megmentése érdekében, úgy rövid időn belül ismét egy ősrégi nemzeti értékünk megy veszendőbe, pedig okszerű tartás mellett feltétlenül meghálálná a ráfordított gondot és munkát.

Szabó Ferenc dr.

Fekete-rackajuhok. Szabó Ferenc dr. felvétele.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Vönöczky Schenk Jakab lapunk áprilisi számában megjelent szerkesztői üzenetünkre a magyar madárnevek egybe- vagy különírásáról a maga felfogását magyarázó hosszú nyilatkozatot küldött be nekünk közlés céljából. Ennek helyet szorítani — lapunk ezidőszert felére csökkentett terjedelme okozta helyszűke miatt — majd csak augusztusi számunkban tudunk. Addig Vönöczky Schenk Jakab nagyrabecsült munkatársunk és a felvetett kérdés iránt érdeklődő olvasóink türelmét kérjük.

**Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem adunk vissza.**

Budapest székesfőváros házinyomdája 1941 — 5044
Félelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató